

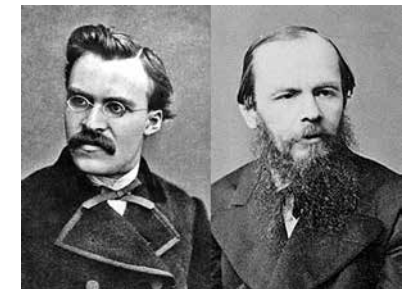
Како је Свети владика Николај постао фашиста?¹

Или разоткривање првог мита српских необољшевика који гласи:

„Свети владика Николај је фашиста зато што је 1934. примио орден од Хитлера, а већ идуће 1935. на Коларцу одржао предавање под називом „Национализам Светог Саве“ где је упутио похвале Хитлеру какве је мало ко упутио за живота вођи Рајха, поредећи га са Светим Савом, при чему је Хитлер испео већи од Светог Саве².“

Ова оптужба стиже од необољшевика са Пешчаника чије памфлете слепо усваја и проноси део српске интелигенције у којој има историчара, лингвиста, политиколога, чак и теолога. Једни то чине из незнања, други због своје удобности, из сујетне страшливости да не изгубе на угледу, попут јеванђелских снобова који су у време Христово имали шта да кажу, али се ипак решавају да ћуте како не би били искључени из своје елитне дружине, а све зато јер су им била милија признање овога света од славе непролазне, славе Божје (ср Јн, 12, 42-43).

Сагледавање Николајевог става према фашизму и нацизму мора почети од далеке 1912. године и његове младићке студију „Ниче и Достојевски“ у којој јасно осветљава понор Ничеовог безобзирног и звероликог надчовека, који ће Хитлеру послужити као платформа за стварање једнако безобзирне и зверолике наднације и надрасе (што ће Николај јасно повезати једно с другим 1939. на међународној

Ниче и Достојевски

¹ Ово поглавље је најпре објављено као засебан чланак 18. јула 2020. на страници издавачке радње „Књига Знамење“ (znamenje-pirot.blogspot.com), а идуће 2021. и у међународном часопису за истраживање богословског и црквеног доприноса Николаја Велимировића „Николајеве студије“ (Nicholai Studies), стр. 395-434., година I, број 2, (уредник Срећко Петровић).

² Мирко Ђорђевић, Пешчаник, pescanik.net/136-emisija/ (приступљено 7. јула 2020)

конференцији у Амстердаму, када говори о три авети европске цивилизације). Николај је у овој студији, као супротност гордом Надчовеку, понудио Достојевског и његовог православног Свечовека у чијим очима „свако човечје биће на земљи има права на егзистенцију, и има, гдегод у дубини душе, ма и једно зрно добра и племенитости, иако можда скривено и претрпано, једно зрно само, које оправдава његову егзистенцију“. Николај је био убеђен да би Достојевски, да је доживео Ничеовог „Заратустру“ пружио моћан и страствен одговор, зато се 1920. године сам прихвата овог великог подвига, стварајући снажно књижевно и философско дело „Речи о Свечовеку“, остајући сам доследан свечовечанској идеји до краја свога живота.

Треба приметити и да је Николај инкриминисани орден¹ добио зато што уређује немачко војно гробље у Битољу 1926. године, у време када је Хитлер био сасвим маргинална политичка личност, да је то учинио побуђен својом дубоком свепраштајућом и свечовечанском љубављу ка непријатељима коју је он исказивао и у другим сличним загробним приликама тих година². Такође и да те исте 1926. године Хитлер и Николај објављују два сасвим супротстављена дела – Хитлер други део свог „Мајн Кампфа“ у коме свету обзнањује своју расну теорију, а Николај краћи чланак „Проблем раса“ у коме објашњава да овај проблем не могу решити антрополози, историчари и психолози већ једино хришћанство, позивајући српску младеж да не прави вредносну разлику између раса, већ да размисли да ли је бољи црн земљани лонац са медом или бео порцулански лонац са сирћетом³.

„Антропометријска испитивања на северу Немачке“, Политика 1935.

1 Такозвани „Хитлеров орден“ који прима Николај, био је заправо тек само Орден немачког Црвеног крста. Он волшебно и без икакве научне поткрепе нараста до Хитлеровог личног дара Николају. Николајеви клеветници се у овом случају служе нагађањем и пренаглашавањем, док истовремено потискују или маргинализују чињеницу да много значајније нацистичко одликовање добија чувени књижевник Иво Андрић, да је након рата постао икона културе и човечности у Брозовој држави, иако му је 1939. године уручен Велики крст са немачким орлом. Никаквих последица због предратног нацистичког ордења, нису имали ни армијски генерал Љубомир Марић, нити шведски истраживач, географ и топограф, Свен Хедин, аутомобилски магнат Хенри Форд, заповедник оружаних снага Шведске генерал Олоф Торнел, индустријалац и директор компаније „АЈ-БИ-ЕМ“, Томас Ц. Вотсон и многи други... (Видети о врсти и пореклу Николајевог ордена: Срећко Петровић, Неки аспекти еклисиологије дијаспоре у мисли владике Николаја Велимировића, стр. 180-181; Институт за Систематско богословље, Београд 2021; Такође о познатим добитницима нацистичких знамења: Бојан Белић, Владика Николај, Хитлер и Европа – контроверзе, стр. 172, Ваљевска гимназија, 2019)

2 Тако Николај 1925. године подиже споменик у част 400 ђака и омладинаца који су 1915. године ухваћени у збегу и побијени изнад Охрида, тражећи да се на споменику убице не именују већ да се само исклеше јеванђелски, молитвени и праштајући цитат „Јер нису знали шта раде“ (Политика, 22. септембар 1940)

3 Проблем раса, март 1926. Вера и живот, Београд, књ. II бр.3. (СД 10/169)

Не треба прећутати ни Николајево оштро обраћање немачкој нацији 1932. године, коју позива да се искрено и издашно покаје за злочине из Великог рата: „Немачка, решићеш своју кризу и ублажићеш гњев Суда Божјег ако поштено платиш дуг свој – оно што си опљачкала од поробљених народа, које си огулила до голе коже и оставила без игде ичега. Наш народ си оставила без крова, без хлеба и одела, без стоке па чак и без пилета. Ти си најварварскије чинила према маленој али херојској Србији и Белгији. До голе коже си нас опљачкала, па Бог неће дићи свој гнев и суд са тебе све дотле, док нам не накнадиш што си нам отела. Иначе завладаће у теби помор и рат међусобни до опустошења и горег степена но што си нас оставила“.¹ Треба приметити и да Николај то чини у време када Хитлер навелико позива Немце да се усправе и успротиве наметнутим ратним одштетама, да поврате све што су Версајским миром изгубили а што ће касније бити један од повода за почетак новог великог рата.

Конечно, треба пажљиво прочитати беседу „Национализам Светог Саве“ коју Николај изговара на Коларцу марта 1935. године где заиста упућује једну дискретну похвалу на рачун немачког вође (не именујући га), а који тада, у другој години своје владавине, неочекивано показује интересовање за хришћанство, пружајући снажан отпор ватиканском империјализму и покушавајући да организује „нешто налик националној цркви“ у својој држави, а што је била сензација за читав хришћански свет. Не само зато јер су такви покушаји ранијих векова окончавали на ломачи, већ и зато што Хитлер то чини у доба када међу западним владарима влада савршена равнодушност према хришћанским идејама и питањима. Хитлеров изненадни обрт оставља утисак и на Николаја који зато при крају своје светосавске беседе каже:

„...Ипак се мора одати поштовање садашњем немачком Вођи, који је као прост занатлија и човек из народа увидео, да је национализам без вере једна аномалија, један хладан и несигуран механизам. И ево у XX веку он је дошао на идеју Светог Саве, и као лаик подузео је у своме народу онај најважнији посао, који приличи једино светитељу, генију и хероју...“

Осим што пренаглашавају Николајеве речи, читавајући да је Николај овом изјавом управо канонизовао Хитлера за свеца, генија и хероја коме ни Сава више није раван, необољшевици са Пешчаника прећуткују и од својих верника вешто сакривају два важна податка из садржаја саме беседе. Први је да Свети Сава организовањем народне цркве, око које Хитлер тек нешто магловито покушава, поставља само темељ једне обимне светосавске националне реформе коју ће касније спровести у дело. Други је да та Савина реформа, ако Хитлер уопште стигне до ње, подразумева његово одрицање од свих нацистичких и расистичких идеја које је изнео у свом Мајн Кампфу. Јер Николај у свом говору Светог Саву назива јединственим европским учитељем здравог национализма и јасно супротставља Савину скромну народну државу – српском и

1 О светској кризи, Београд 1932. (СД 9/704)

мађарском империјализму оличеном у владама цара Душана и краља Андрије; Савину кротку и трпеливу мирољубивост – Стрезовој ратоборности; Савино широкогрудо родољубље у коме има свечовечанске љубави и за припаднике туђих вероисповести, раса и народа – шовинистичком и ограниченом национализму; Савин антирасизам, осликан у његовим верним потомцима из Првог светског рата, српским Солунцима који су своје крсне славе и војничке трпезе с радошћу делили са ратницима црне и жуте расе – расизму самих Европљана који су те исте људе из својих колонија довукли у рат, гнушајући се било каквог општења и зближавања са својим бедним робовима...¹

Николај те 1935. похваљује једино Хитлеров здрав отпор према црквеном империјализму оличеном у папству, његову неочекивану заинтересованост за хришћанство и решавање црквеног питања у својој држави, изражавајући своју наду да се Хитлер искрено окреће Христу и одступа од свог суровог зацрта-ног пута. И сасвим је свеједно да ли Николај то чини из свог искреног и помало наивног оптимизма, по коме ће две године касније, у доба конкордатске кризе, исто тако јавно изражавати наду да се српски комунисти искрено одричу безбоштва, пружајући им могућност да своје забрањене говоре држе у црквеним портама, због чега ће од југословенских власти бити прозиван. Или то чини зато што жели да за добивени орден и указану част Хитлеру узврати пастирском поуком, покушавајући да му павловски приђе, налазећи танану везу са Светим Савом, а све да би га одвратио са странпутице и упутио на Савин пут стваралаштва вечних друштвених и државних вредности. Или пак немачког вођу у својој беседи помиње само успут и са намером да српског кнеза одврати од склапања Конкордата са Ватиканом, да му укаже на важност чувања народне Цркве од римске агресије.

Николај је у марту 1935. године имао право на свој васкршњи оптимизам и на свечовечански покушај буђења Хитлерове савести, и то нико добронамеран не може да му замери. Не треба заборавити да Николај то покушава у доба када Хитлер у Европи још увек слови за озбиљног и поштованог државника са којим се присно комуницирало, дружило и пословало². Не треба заборавити да

¹ Видети исечке из Николајевог „Национализма” у прилогу овог поглавља.

² Ширу слику поштовања које Хитлер у међуратном периоду ужива у европској и светској елити документује др Владимир Димитријевић у књизи „Оклеветани Светац – владика Николај и србофобија“ (поглавље: „Западне демократије“ и Хитлер, Лио, 2007). То чини и Бојан Белић у већ поменутом издању о Николају, где наглашава да је те исте 1935. године Черчил исказао своје јавно дивљење ка Хитлеру због постигнутих патриотских достигнућа којима истовремено уздиже све европске народе, британски премијер Дејвид Лојд Џорџ у Хитлеру препознаје чудесног генија и највећег националног хероја, рођеног вођу и државника, а Џон Кенеди у њему види једну од најзначајнијих личности свих времена („Може се лако увидети да ће кроз неколико година Хитлер изронити из мржње која га окружује као једна од најзначајнијих личности које су икада живе-ле.“ Prelude to Leadership, The Post-War Diary of John F. Kennedy, 1997, стр. 73, 74). Међуратног Хитле-ра јавно велича и филозоф Мартин Хајдегер, Карл Густав Јунг га идентификује као полубожан-ство и чудесног врача, Џорџ Орвел – као мученика чија личност поседује неодољиву привлачност, реформатор англиканске поезије Езра Паунд – као свеца и Јованку Орлеанку, док Берtrand Расел бива убеђен да је Хитлер произашао из Русоа. Белић скреће пажњу да те исте 1935. године у ко-

Николај свој оптимизам изражава неколико месеци пре доношења Нирнбершког документа и годину дана пре спектакуларне Олимпијаде у Берлину на којој ће немачки вођа очарати човечанство гламуром, новоизграђеним стадионима, првим телевизијским преносом, беспрекорном организацијом. Николај свој говор казује чак три лета пре Кристалне ноћи и великог погрома Јевреја, исто толико пре прве немачке инвазије на једну суседну државу. Не треба заборавити ни да је у то доба у целој хришћанској Европи владао неописив страх од болшевизма који је царску Русију довео до масовних сеоба, људождерске глади и ранохришћанског мучеништва, који је већ почео све бучније да одзвања и по разним европским престоницама, експлозивом совјетске производње. Хитлер је читаву ову пометњу вешто користио, представљајући лажно себе заштитником хришћанске Европе. Тада је мало ко могао да предвиди да и он хришћанство планира да уништи, само, за разлику од болшевика, као свог последњег противника...¹

Илустровани лист, 1921. година

Николају нико не може да замери ни то што, као светац Божји, није успео те 1935. да проникне коначне Хитлерове намере са хришћанством, својим народом и читавом планетом. Прозирање у туђа срца и будуће догађаје је ствар Божјег откривења које није у сваком тренутку и по неком аутоматизму доступно светитељима. Љутити се на Николаја због тога је исто што и љутити се на Светог Григорија Богослова који у свом времену није препознао лукавство Максима циника, примајући га под свој кров и удостојивши га свога пријатељства, због чега се касније обраћао народу који му је то замерао: „Људи, немојте

јој Николај наступа на Коларцу, Хитлер убеђује човечанство да је „Немачкој потребан мир и да она жели мир“ у свом познатом антиратном говору, који Лондонски Тајмс оцењује као „разуман, оштроуман и без задњих намера“ (Видети опширније са путницама: Белић, 139-141)

¹ Тек касније ће Хитлер јасно рећи „Рат ће се окончати. Последњи велики задатак нашег доба биће решавање црквеног питања. Тек тада ће нација бити сасвим сигурна... Кад сам био млад, мислио сам да је једино средство: динамит. Тек касније сам схватио да са таквим стварима не треба журити. То мора да сатрули као гангренозни уд. Морамо доћи до тога да за предикаоницама нема никог осим будала, и да међу верницима буду само бабе. Здрави млади људи су са нама.“ (Из књиге др Владимира Димитријевића „Оклеветани Светац – Владика Николај и србофобија“, Лио, Горњи Милановац 2007)

се љутити на мене што сам му чинио добро, не прозревши његову поквареност. Јер ми нисмо криви, ако не можемо да прозремо унапред нечију поквареност. Једино Бог зна унутрашње тајне људске. Осим тога, зар нам Закон Божји не наређује, да очински с љубављу отварамо срце своје свакоме долазиоцу? Спаситељ рече: Који долази к мени, нећу га истерати напоље. За мене је била велика ствар што Максим од јелинског идолопоклонства приђе крштењу, и што од Зевсовог служитеља постаде служитељ Свете Тројице. Притом се показиваше и врлинаст, иако лицемерно, као што се већ обелодани његово лицемерство и поквареност. Али није наше да такве ствари испитујемо, јер нам није дано да улазимо у тајне помисли људске, нити да знамо будућност, сем кад нам Бог тако нешто открије. Ми гледамо на лице а Бог на срце.“¹...

Необолшевички Пешчаник је идеолошки острашћен и доследно малициозан и када тврди да је Николај поклекао пред великим признањем, због своје ужасне сујете, да га је Хитлер просто купио тим орденом, те да му зато и Николај сада узвраћа хвалоспевом. Њихове злобне конструкције се, међутим, руше као куле од карата пред свим потоњим оглашавањима и делањима Светог владике Николаја²:

Јер већ крајем те исте 1935. године, Николај јасно разобличава фашизам називајући га опасном болешћу а његове носиоце лудачким генијима који десним путем вучу у пропаст: „Јесте ли интернационалист или фашист? То је данас посведневно питање? Шта ћеш ти одговорити на ово питање, скромни читаоче наш? Ти не можеш рећи да си интернационалиста, пошто интернационалист означава одрицање од народности, то јест одрицање од оне природне групације човечанства по језику, крвном сродству, историји и традицији. Одговори дакле: ја нисам интернационалиста. Но, ти не можеш рећи ни да си фашист, пошто фашизам значи себичност и мржњу, фашист је ставио себи у дужност да обожава своју нацију изнад свих народа и изнад Бога, и да презире и мрзи све остале чланове као ниже и безначајне. Одговори, дакле: ја нисам фашист, одговори јасно и гласно: ја нисам ни интернационалиста, ни фашист. За мене су и интернационализам и фашизам два опасна запаљења која везују неминовној смрти, ако се благовремено не излече. Интернационализам је запаљење мозга, а фашизам је запаљење плућа. Мој мозак би био у запаљењу, када бих презрео очигледну индивидуалност појединих народа. Моја плућа би била у запаљењу, када бих ја дисао мржњом против свих народа изнад свог народа. Ви ме питате које запаљење више волим? Ја одговарам оно што би ми сви лекари у свету саветовали да одржим: ја не волим ни једно запаљење. Јер свако запаљење јесте смртоносно. Па шта си ти онда? Када ниси ни интернационалиста, ни фашист – шта си и шта треће можеш бити? Ја сам средњи човек, осредњи, каквих је већина у свету, какви су многи милиони Божијег народа на

¹ Житије Светог Оца нашег Григорија Богослова, Ава Јустин: Житија Светих за јануар, Библиотека Светосавље, svetosavlje.org (приступљено 7. јула 2020).

² Овде су нанизани само изабрани исечци изабраних беседа. Целовити приказ Николајевог антифашизма и антинацизма прераста оквири једног чланка.

кугли земаљској: Ја нисам никакав лудачки геније, који вуче лево или десно у крајност, у јендек, у пропаст. Ја сам обичан човек Божији који иде средином пута, утабаног вековима, опробаног покољењима, сигурном и поузданом средином пута, чувајући се опрезно од крајности, од пропасти, од обронка, од јендека лево и десно украј пута. Ја волим свој народ, али га не обожавам. Ја сам уверен да су и други народи добри као и мој народ. Ја знам да је један исти Творац створио све народе и да он у сваком народу има обилату жетву добрих људи. На своме народу ја се не учим мрзети остале народе него, напротив, на своме народу као у некој школи ја се учим и вежбавам волети све народе на земљи. Моја љубав према свима народима ипак не чини ме интарнационалним јер интернационализам негира све народе, сваку народност и сваку националну индивидуалност, а ја утврђујем своју љубав у све народе, сваку народност и сваку националну индивидуалност. Ја сам човек средњи и осредњи као сваки сељак, сваки занатлија, не желим да ме ко зове генијем нити да будем геније. Јер видим да они који то желе вуку човечанство са средине пута не на тротоар него у јендек, да ће све крајности и левице и деснице проћи као сиви облаци, и да ће се род људски вратити опет на средину пута и наставити своје путовање средином пута. Овај пут, овај средњи пут назвали су Оци наши православни: Царски пут. Јер га је просекао велики Цар и Господар наш“¹.

Августа 1936. године Николај изговара беседу у којој се осврће на почетак крвавог грађанског рата у Шпанији, између Франкових фашиста (које ће касније војно помагати Хитлерова Немачка и Мусолинијева Италија), и републиканаца левичара (којима ће помоћ пружати Совјетска Русија, комунисти и анархисти из читавог света), не правећи никакву разлику између зараћених страна: „...Самозване месије европске испреле су ратне теорије политичке, економске и философске, које хоће да поставе на место истине и истинитог Месије Сина Божјег. Те своје теорије они сад пробају у пракси на леђима народа европских, а леђа народа пуцају. /.../ Питао ме је ових дана један човек шта се то ради на оном трећем полуострву на Средоземном мору. Одговорио сам му: ради се оно исто што и у Словцу пре годину дана. А знате ли шта су урадили у Словцу пре годину дана? Скупили су се синови човечији и кћери човечије уочи Нове године у словачкој кафани, на балу, да весело дочекају Нову годину. Док се народ веселио један опасан човек разбио је лампу у кафани. Настао је мрак у коме су се људи почели тући штаповима, столицама, столовима, чашама и флашама. Јаук и врисак, ужас и крв, није се знало ко кога бије. Сутрадан се кукало над мртвима и јадиковало над рањенима. Лекари, судије и адвокати из оближње вароши дуго времена

Грађански рат у Шпанији

¹ Између левице и деснице, Мисионар бр. 12 из 1935. (Касније Пастирски глас, Крагујевац 1. јануар 1938).

после нису се могли пожалити на незапосленост. Слично томе бива сада међу браћом на оном трећем полуострву у Средоземном мору. Погашена је светлост хришћанске истине и милости, па у мраку брат не познаје брата, нити човек види човека, него бије и коље како ко кога стигне, све кроз разбукталу страст, а у име новоскованих теорија политичких, економских и филозофских, које треба опробати на народним леђима... Ја вас опомињем, браћо, у име свете народне цркве наше, и у име ових 400 имена на плочама оне браће и деце ваше који погибоше за јединство и срећу ове земље, чувајте се оних који свом снагом теже да угасе кандило вере Божје међу вама и који шапућу у потаји како ће да владају над глупом сељачком масом кад мрак, који они носе у својој души, мрак безбожности и бездушности завлада свуда и на све стране.“¹

Идуће 1937. године Николај заједно са патријархом стаје на чело народног устанка против „најстаријег фашизма у Европи“ при чему долази до његовог зближавања са српским комунистима. Склапањем Конкордата са Ватиканом, Милан Стојадиновић је желео да се по сваку цену приближи фашистичкој Италији, стављајући тиме православне Србе и њихову народну Цркву у подређен положај ка моћној римској црквеној администрацији. То изазива велико огорчење код народа, нарочито српског патријарха Варнаве који изненада смртно оболева због чега је организована београдска литија за његово оздрављење коју жандарми брутално разбијају хапсећи демонстранте, потом и свакога ко би јавно изјавио да је српски патријарх отрован. Против црквеног фашизма устају и српски комунисти због чега профашистичка југословенска влада оптужује врх Цркве за антидржавну делатност.² Занимљиво је да данашњи необољшевици из ових мучних дешавања извлаче једино Варнавине похвале Хитлеру док не примећују зближавање Цркве и комуниста, ватрене Николајеве говоре у којима тражи да се комунистима дозволи право јавног говора и где их очински грли, поучава и позива да приђу Цркви, тражећи од њих да се одрекну једино свог атеизма: „...Рекли су да српско свештенство пактира са комунистима. Тако су нас пребацили са крајње деснице на крајњу левицу. Али кад су страни новинари, који су били присутни овој крвавој литији у Београду, написали, да између српских свештеника

Вест о Конкордату и немирима у француској штампу 1937. године

¹ Беседа на освећењу цркве у селу Врдилима, Политика, 29. август 1936. стр 9. (СД 10/660)

² Тако министар Драгиша Цветковић изјављује у Сврљигу: „Црква је наша народна и зато морамо сви да је чувамо од оних елемената, који се данас увлаче у цркву и хоће да је руше и да оборе њен углед. Поред њих смо ових дана у Београду видели чудне ствари: Комунисти, атеисти и политичари, који никада не улазе у цркву, забринули су се за православну цркву и њен опстанак.“ (Време 2. 8. 1937. стр 4.)

и комуниста има само једно заједничко, а то је, да су и једним и другим разбијене главе од полиције, они су заћутали. Па не знајући, у какву категорију да нас ставе, најзад су нас оцрнели као антидржавне елементе, у издајнице државе ...“¹ „...Прстенлије се љуте што долазе људи политички у црквене порте да држе говоре и оптужују нас што то дозвољавамо. Они кажу да су се црквене порте претвориле у политичке арене и саборе, што не сме бити. Ја сам спреман да им одговорим овако: ми не зовемо те људе да долазе, а ако они долазе, ваше је да пазите. Али ту има лека, дозволите да држе зборове где хоће, па неће долазити у црквене порте да држе зборове. Даље ја ћу им рећи ово: данас Српска црква служи за част, јер се слободна реч у Југославији може данас чути само у цркви и код цркве. Једино огњиште слободе то је Српска православна црква за наш народ. Они кажу да смо се здружили са комунистима и да хоћемо да оборимо ову државу и ову земљу. Ми кажемо ово: ми видимо шта комунисти раде на делу наше браће Руса у Русији. Ми са комунистима нисмо, али ми имамо једну поруку комунистима, односно свима нашим радницима и који јесу и који нису комунисти: браћо радници, ви немате бољег пријатеља од Српске мученичке православне цркве, одбаците учење о безбожнштву, о томе да не постоји Бог, о глупостима атеистичким и примите веру у Бога и приђите светој националној цркви православној, и црква ће вам помоћи, и црква ће вас благословити. То је што ми имамо да кажемо, да кажемо комунистима, а ми не тражимо њихову потпору са њиховим мислима и убеђењима, него ако се промене, ми ћемо их примити у окриље цркве православне. Они кажу да опозиционари њихови користе ову прилику за себе. Ми поздрављамо добродошлицом и њих и њихове политичке партијске противнике, и све ако долазе овде на ове зборове цркве православне као родољуби српски, ако долазе као синови православне цркве. Као такве ми их познајемо и поштујемо, као такве им примамо, као са таквим ми се дружимо и благосиљамо, као што благосиљамо и цео наш остали народ. /.../ Народна песма каже: „Ће несреће ту и среће има!“ Гоњење Цркве повратило је све и свакога цркви. Опасност од Конкордата, као и свака опасност, сјединила је народ. Партизанство међу Србима избледело је. Људи који нису годинама говорили међу собом, пружили су једни другима руку измирења. Пијанство и коцкарство ишчежава. Озбиљност замењује лакомислени живот омладине. Угашена кандила по кућама запаљена су. Домаће молитве повратиле се. Појачала се жеђ за дубљим познавањем вере. Појачала се глад за духовним књигама. Песме црквене и духовне замењују песме вулгарне и непристојне. Кафански живот је ослабљен. Домаће огњиште оживело. О, Боже слава ти и хвала! Чак и комунисти почињу се враћати вери Божјој; почињу разликовати националну цркву од интернационалне. Нека се поправљамо, па макар још страдали и страдали. /.../ Пробуђена је вере Србинова, јер је ударена. Пробуђена је свест национална и збијајући се у редове јаче него икада, ми кажемо: назад капиталисти, назад интернационалисти, назад сви ви који служите као ћуприја римском папи, најстаријој интернационали у Европи, најстаријем фашизму у Европи, најстаријој диктатури у Европи. И зато ја хоћу да вас позо-

¹ Говор Епископа Николаја у Горњем Милановцу у недељу 29. августа 1937. године, сепаратно издање. (СД 10/280)

вем да ово што смо рекли, саберемо у неколико речи: верни вери Божјој, верни цркви православној, верни краљу Петру II, верни Југославији, верни брат бра-ту и друг другу, верна Шумадија Македонији, Македонија Црној Гори, Црна Гора Босни, Херцеговини и Далмацији, верни сви који воле истинско златно прстење а не лажно прстење. Да будемо верни свим вредностима нашим наци-оналним, да се поштујемо, да Краља поштујемо, да будемо браћа! И кад смо такви, ко ће противу нас?! Закунимо се да ћемо радити противу свега што слу-жи интернационалној фашистичкој цркви и да ћемо бити верни свему ономе што рекосмо. Закунимо се не дизањем руку, то је фашистички поздрав, не пе-сницом, то је шпањолски поздрав, него овако: три прста увис, Србине! Сви Ваљевци, Жупљани, Планинци, сви рођаци ових погинулих јунака, потомци светог Саве кажите: „Како рекосмо, тако нам Бог помогао!...“¹ „Милост је ве-лика сила и ми са милошћу можемо ублажити многе крајности у нашем народу без теорија: социјализма и комунизма. Ми Срби можемо лако бити милостиви, јер имамо примера за милостињу. Ми имамо примера милостиње у нашим ви-тезовима и јунацима: Краљевић Марко неће да иде на славу бегу Костадину, јер вели: Био сам ти на слави и видео сам да си нахранио и напојио многе бо-љаре, али када су ти дошла два дечака, ти их отера и ничим не почести“. Наше песме народне кипте похвалом милосрђа, на пример она песма „Две јетрве“, како јетрва умире, а оставља свога Мирка да га храни добра и милостива стри-на, да храни Мирка као и свога Маринка. Наш народ има милости и према птицама. Краљевић Марко соколу болном крила је превијао и ране завијао. Па наше народне приче преливају се похвалом милосрђа, а осудом немилосрђа. Наш народ је добро знао да је срећа тада и тамо где се милост и истина сретну и правда и мир целивају. Ја ово четворо овако замишљах: истина је као велики и бистри извор, а милост и правда као две бујне реке које се уливају у сребрна-сто језеро које се зове: мир. Црква наша је одувек желела мир и молила Бога за мир. Бојала се је свега онога што носи немир и руши мир. Интернационале су рушиоци домаћег мира и зато се је Црква борила противу њих. Изједначити све

Свети владика Николај на Коларцу 1941. године

¹ Говор Епископа жичког Др Николаја Велимировића у Ваљеву 26. септембра 1937, сепаратно издање. (СД 10/247)

није праведно. Није право да буде једнако зло и добро, једнако способан и не-способан, поштен и непоштен. Нисмо ми сви Краљевић Марко, нити су све жене Милица. Нису сва имена Милица, Милица, Милица, већ се разликујемо, сви имамо индивидуалност своју. Наша црква је у последње време видела три интернационалне болести, три ране на телу нашег народа. Ударише ове три за-разе на наш народ, хоће да му тело разоре и умртве. Многи, који су позвани да мотре на тело нашег народа, виде само једну рану. Виде само једну интернаци-оналу, која прети нашој Цркви нашој Држави. Но Црква види три интернацио-нале: црвену, жуту и црну интернационалу. Они мисле да је само црвена интер-национала опасна, а ове друге или не виде ил не знаду, па и не мисле о њима. Истина: црвена хоће зло. Она је глупа: хоће да нас учини једноликим, да нас учини луткама. Црква види још и црну интернационалу, која хоће да све цркве националне уништи и да учини интернационалну цркву. Има још једна интер-национала – то је жута, а да није ње не би било ни црвене. Жута интернацио-нала јесте интернационални капитал, картел-капитализам. Капитализам је зло, које гоји црвену интернационалу. Ми смо са Русима – народ словенски, и браћа смо, али се доста разликујемо. Ми смо доста пропатили и имамо више иску-ства него они. Наш народ цео јасно и тачно зна, све ове три болести. Он их познаје. Морам и хоћу да кажем: онима који су позвани да мотре на организам народа нашег: о слепци, о бедници, зар не видите три ране, три болести, већ сте све снаге средили у борби против црвене, а ове две: жуту и црну подржавате, а оне нас хоће да униште. Ми који имамо љубави према нашем народу, ми стра-хујемо од све три интернационале, и од црвене, и од жуте и од црне. Опасан је и црвени ветар, но опасан је црни пришт, но опасна је и жута грозница. Од жуте грознице болују у Африци и умиру читави предели. Многи не разумеју наш став, зато што они не виде ове две интернационале, које нам прете. Чуде се и гњеве на нашу Жичку епархију и на мене жичког епископа, а ми, браћо моја, видимо тако јасно оно што говоримо и што тврдимо...“¹

У 1938. години великих наоружавања и припремања за нови европ-ски рат, Николај још једном истиче мирољубиви и стваралачки карактер светосавског национализма: „...Ја благодарим Богу што сам Србин, иако има Срба свакојаких. Благодарим Богу што сам Србин зато што ни један Србин није измислио топ, и ни један Србин није измислио пушку, ни један Србин није измислио ону страховиту и отровну косу, којом се косе људи, а која се зове митраљез, ни један Србин није измислио хаубицу, Дебелу Берту, авион, запаљиве и отровне гасове, та убилачка средства. Оно, истина, и ми смо се тим средствима служили, али ми их нисмо измислили. Прихватили смо се и послужили смо се оружијем непријатеља у одбрану своје вере и своје Отац-бине, својих права, своје слободе. Шта је Србин измислио? Србин је измислио преслицу и ралицу, један наш велики Србин – научник измислио је телефон, други један Србин – научник користећи пад Нијагаре пронашао је електрику да да светлост народима. Србин је измислио разне справе за свирање и дивне ша-

¹ Освећење дома за изнемогле старце и старице и дечијег хранилишта у Краљеву, Преглед епар-хије Жичке бр. 11/12 1938. (СД 10/366)

ре. Ништа деструктивно Србин није измислио. Србин није измислио ни једну телегубну и душегубну справу. Понављам и подвлачим: наш је Народ, Српски Народ, конструктиван, а такав је јер има јаку веру, јер је скроз поштен и неизмерно родољубив... Колико је вере, снаге и родољубља требало да се изађе из послекосовског периода! И због свега тога ја благодарим Богу што сам Србин. Благодарим Богу и зато, што нам је дао Светог Саву и свету славну династију Немањића, која нам подиже толике задужбине, која нам даде Свету Студеницу и Свету Жичу, ту нашу чудесну народну причу...“¹

Након Кристалне ноћи и великог погрома Јевреја у Немачкој, на самом почетку 1939. године Николај у својој посланици „болесни национализам“ назива „експериментом лудости“², потом изражава стид због свих несрећа које се збивају у неправославним и православним земљама, окривљујући за њих: „гордост техничку, гордост научну, гордост расну, гордост организациону, философску, књижну“, препознајући у савременим збивањима апокалиптичне појаве у којима се јасно назире лик немачког вође: „...Ратови, револуције, бунтови и масакри од разбуктане злобе људске. Нису ли то све знамења последњих времена? А да би пророчанство о последњим времену било очигледније, у наше дане јавиле су се и лажне месије са својим јеванђељем силе и насиља, мржње и освете, грабежи и пљачке. Одбацујући јеванђеље милости и доброте, одбацујући Христа као неку „слаботињу“, они проповедају крштеним народима веру у крв и челик, у отров и огањ...“³

Синагога у пламену, Немачка 1938.

Почетком 1939. године уредник Жичког благовесника поставља питање своме епископу „Да ли сте ви за демократску или фашистичку осовину?“ на које Николај одговара: „Зар ми немамо своју осовину? Наша је осовина од Јегејског мора до Тихог океана, или од Солуна до Владивостока. То је појас православних народа, којим је подељена земља на две хемисфере, на источну и западну. Посматрајте ову осовину у светлости географије, и у светлости историје, и у светлости идеализма, па ћете сами видети, да тајна Божијег руководства светом почива на овој осовини. То је духовно морална осовина, потребна целом свету. Од два земљаска царства православном свештенику није лако изабрати једно. Но његов избор је лак и брз чим се пред њ поставе два царства: једно земаљско, а друго небеско. Њему је и дужност и радост да изабере царство небеско. Када човек није задовољан са два понуђена предмета

1 Проповед у Врњачкој бањи, Пастирски глас, Крагујевац, 15. август 1938. (СД 9/672)

2 У сенци од челика и дима – беседа на Нову годину. (СД 10/372)

3 Посланица Свештенству епархије жичке о Божићу 1938, Преглед, Краљево 1938. (СД 9/109)

– шта он чини? Наравно, он тражи треће. Постоји ли трећа осовина коју би ми сви без колебања и с радошћу и чистом свешћу могли прихватити?...“⁴

Те исте 1939 о Васкрсу, Николај прави паралелу између Наполеоновог племства и нацистичког племства, говорећи како је доласком на власт Наполеон учинио своју браћу и рођаке племићима, кнежевима и краљевима, што све ишчезава с његовом наглом пропашћу: „... Због тога нам изгледа сасвим смешна и бесциљна борба коју многи крштени људи у наше дане воде за задобијање или одржавање једног бедног племства, заснованог на крви и телу, или на имању и богатству, или на физичкој и бројној снази свога племена и народа, или на ма каквој сујети лакокрилих машина људских. Место да се поносе Христом, неки од њих се горде прехришћанским крвожедним прецима...“⁵

О Видовдану 1939. Николај држи два чувена говора у којима разобичава словенофобију коју Немачка тада почиње интензивно да промовише, позивајући Србе, Хрвате, Словенце и остале честите поданике Југославије на слогу и јединство, као једином браном пред овом опасношћу³. Говор је штампан у свим читанијим београдским и загребачким листовима и изазвао велику пажњу, те у Раваницу стижу честитке чак и од социјалиста, своје одушевљење јавно исказује и Хрватица Марија Димец Шкреблин⁴.

1939. на конференцији у Амстердаму Николај се обраћа европској хришћанској младежи својом беседом „Три авети европске цивилизације“ у којој јасно повезује Ничеовог Надчовека и Хитлеров нацизам: „...Ничеов надчовек у стварности ни по чему не представља неку величину, осим кад се на хартији испише великим словима – Надчовек! А васионска празнина, у одсуству Бога, била је тако огромна, да је ни милиони надљуди нису могли испунити много више него милиони атома, или милиони надуваних мехурића. Мехурићи су прснули, Ниче је полудео, а аветињска празнина без Бога остала и после смрти Ничеове, да је до у наше испуњавају сизифовским напором уображени и обоготворени надљуди и – што је још кобније – уображене и обоготворене наднације...“ У даљем садржају беседе Николај доказује сродност између Ничеизма и Марксизма, како у њиховом заједничком родитељу Дарвинизму, тако и у њиховој заједничкој негацији љубави, милосрђа, морала и самога Бога Христа. Николај позива европску омладину да устане у одбрану европске части и Хришћанства, као једине праве и трајне вредности коју Европа крије у себи.⁵

1 Наша осовина, Жички Благовесник бр. 2, 1939. (СД 13/93)

2 Поздрав Епископа Николаја православном народу Епархије жичке о Васкрсу 1939. (СД 9/230)

3 Два видовданска говора у манастиру Раваница 1939. (СД 9/341)

4 Сабрана дела 1/456-457 и 1/458, Глас Цркве, Шабац 2013.

5 Три авети европске цивилизације, Хришћанска мисао, Београд авг-септ. 1939. (СД 10/622)